

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 339.13.027:658.15

Лідія Омелянович, д-р екон. наук, проф.¹, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського, м. Донецьк, Україна,
Станіслав Чимириш, канд. екон. наук, доц.²

1 – e-mail: finance_donnuet@rambler.ru;

2 – e-mail: chimirissv@yandex.ru

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ САНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Lidija Omeljanovich, Dr. Sc. (Econ.), Prof.¹, Donetsk National University of Economics and Trade named after Mykhayilo Tugan-Baranovsky, Donetsk, Ukraine,
Stanislav Chimiris, Cand. Sc. (Econ.), Assoc. Prof.²

¹ e-mail: finance_donnuet@rambler.ru

² e-mail: chimirissv@yandex.ru

FINANCIAL ADJUSTING OF SANITATION BUSINESS ENTITIES

Мета. Розробка фінансового механізму санації суб'єктів підприємництва.

Методика. У процесі дослідження використано загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія) – для аналізу наукових поглядів щодо понять «фінансовий механізм», «фінансове регулювання», «санація», а також у процесі розробки фінансового механізму санації суб'єктів підприємництва.

Результати. На підставі проведеного дослідження визначено особливості фінансового регулювання як підсистеми фінансового механізму та запропоновано фінансовий механізм регулювання санації суб'єктів підприємництва, а також авторське визначення цього поняття.

Наукова новизна. Уперше визначено та подано фінансовий механізм регулювання санації суб'єктів підприємництва.

Практична значущість. Отримані результати створюють теоретичне підґрунтя для подальшого вдосконалення фінансового механізму регулювання санації суб'єктів підприємництва.

Ключові слова: санація, фінансове регулювання, запобігання банкрутству, фінансове оздоровлення, фінансовий механізм регулювання санації, санаційні заходи.

Однією з проблем будь-якої економічної системи є наявність підприємств, функціонування яких обтяжене надмірними боргами, що, у свою чергу, може призвести до нездатності боржника погасити свої зобов'язання перед кредиторами. Такі суб'єкти господарювання – це потенційні банкрути, що для

вітчизняної економіки є відносно новим явищем і потребує розробки відповідних заходів розв'язання проблем неплатоспроможності та іншого характеру, які можуть спричинити банкрутство. Тому виникає потреба у визначенні механізму фінансового регулювання процедур санації суб'єктів підприємництва з метою виведення з кризового стану та недопущення банкрутства.

У науковій літературі є досить багато різноманітних поглядів щодо санації суб'єктів підприємництва. Складові санації досліджують у своїх працях такі вчені, як Є.М. Андрущак, І.О. Бланк, Н.Ю. Возіянова, Л.О. Лігоненко, М.С. Лосева, Г.М. Ляшенко, Р.С. Сайфулін, Л.С. Ситник, О.О. Терещенко, О. Третяк, А.Д. Шеремет, В.Я. Герасимова та ін. Проте немає єдиного підходу до визначення відповідного механізму фінансового регулювання санації суб'єктів підприємництва, оскільки різні науковці розглядають це поняття з різних боків.

Таким чином, важливість розробки механізму фінансового регулювання санації суб'єктів підприємництва обумовлює необхідність аналізу та систематизації сучасних поглядів на означену проблему, а також визначення механізму фінансового регулювання санації суб'єктів підприємництва.

Сьогодні більшість підприємств в Україні на сучасному етапі розвитку ринкових відносин перебуває в дуже важкому становищі. Криза охопила майже всі сфери економічної діяльності, які зумовлюють процес виробництва. Так, криза засобів праці проявляється у значному фізичному й моральному зносі виробничих потужностей підприємства, криза предметів праці – у втраті сировинної бази, відсутності власних джерел сировини й енергоносіїв, криза відтворення робочої сили – у декваліфікації, безробітті, складній демографічній ситуації. Крім того, істотними причинами, що спровокували розвиток системної кризи економіки, є також розлад грошової системи України, знецінювання грошової одиниці, своєрідність інфляційних процесів.

Детальне вивчення фінансово-економічної літератури вітчизняних і зарубіжних авторів не дало бажаного результату в пошуку визначення поняття фінансового регулювання процедур санації суб'єктів підприємництва та його складових. У той же час більшість авторів визначають фінансове регулювання як регламентування розподільних відносин у суспільстві й на окремих підприємствах [5; 6].

Крім того, фінансова теорія визначає фінансове регулювання як підсистему фінансового механізму [5] і визначає характер його дії. У складі фінансового механізму є набір фінансових інструментів фінансового регулювання, за допомогою яких здійснюється різноманітний вплив на суспільний розвиток і діяльність підприємства. Тобто до фінансового регулювання входить система інструментів, за допомогою яких держава впливає на фінансову діяльність підприємства. З одного боку, це ставки податків і зборів та механізм їх стягнення, а з другого – інструменти державної фінансової підтримки у вигляді бюджетних позик або дотацій [6].

Однак ця частина фінансового механізму не залежить від внутрішніх зусиль підприємства та має бути прийнятою підприємством як умова зовнішнього середовища, до якої воно має пристосуватися у процесі своєї господарської діяльності.

У свою чергу, вирішення сукупності проблем для виведення підприємства з кризового стану у світовій економіці безпосередньо пов'язане з комплексом заходів і інструментарію, який називається системою санаційних заходів.

Найдієвішим засобом запобігання банкрутству підприємства є фінансова санація.

Термін «санація» походить від латинського *sanare* і перекладається як «оздоровлення» або «виудужання». На сьогодні немає однозначного визначення сутності санації та є велика кількість визначень цього поняття з точки зору різних науковців.

Економічний словник трактує це поняття як систему заходів, що здійснюються для запобігання банкрутству промислових, торгових і банківських монополій [3].

У Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» № 3795-VI (3795-17) від 22 верес. 2011 р. розрізняються поняття «санація» та «досудова санація». Досудова санація – це система заходів відновлення платоспроможності боржника, які може здійснювати власник майна (орган, уповноважений управляти майном) щодо боржника, інвестор з метою запобігання банкрутству боржника шляхом реорганізаційних, організаційно-господарських, управлінських, інвестиційних, технічних, фінансово-економічних, правових заходів відповідно до законодавства до початку порушення провадження у справі про банкрутство. Санація – це система заходів, що здійснюються під час провадження у справі про банкрутство з метою запобігання визнанню боржника банкрутом і його ліквідації, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також на задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміни організаційно-правової і виробничої структури боржника [1].

Своє тлумачення поняття «санація» має і Національний банк України: режим фінансової санації – це система непримусових і примусових заходів, спрямованих на збільшення обсягів капіталу до необхідного рівня протягом визначеного періоду з метою відновлення ліквідності та платоспроможності й усунення порушень, які призвели комерційний банк до збиткової діяльності або скрутного фінансового стану, а також наслідків цих порушень [2].

На думку ж вітчизняних науковців, трактування цілей санації та механізму її проведення, перелік санаційних заходів є недостатньо точним, оскільки запобігання банкрутству ще не означає оздоровлення та повного виходу підприємства з фінансової кризи, а названі заходи, по-перше, не є вичерпними, а по-друге, не розкривають принципових методологічних підходів до вибору тих чи інших форм санації.

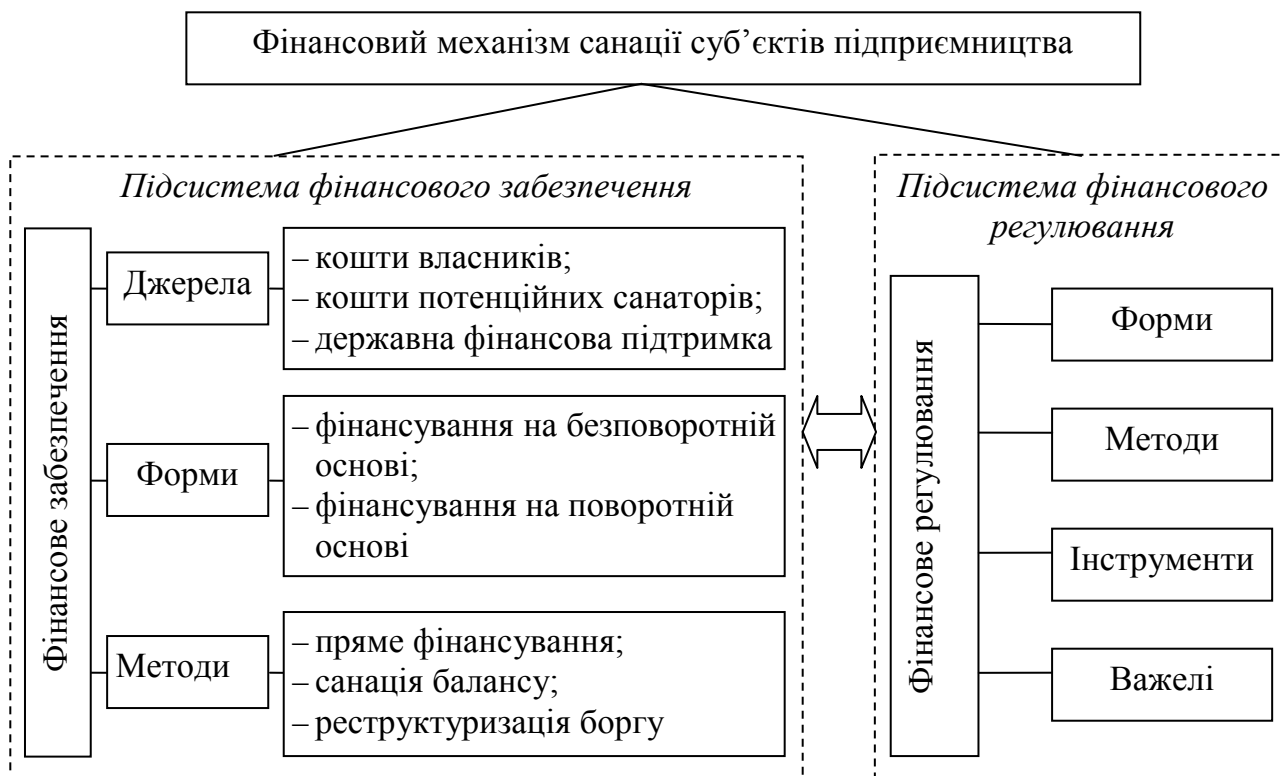
Дослідивши наявні підходи до визначення санації, ми пропонуємо власне визначення цього поняття. Санація – це комплексне застосування фінансово-економічних, виробничо-технічних, організаційно-правових і соціальних заходів з метою запобігання банкрутству суб'єктів підприємництва та відновлення платоспроможності, ліквідності, прибутковості, а в довгостроковому періоді – конкурентоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності і, як наслі-

док, підвищення ринкової вартості суб'єкта підприємництва за участю власників підприємства, кредиторів, а також інших потенційних санаторів.

Виходячи з наведеного визначення, метою фінансової санації є поновлення ліквідності та платоспроможності підприємства, покриття поточних збитків і усунення причин їх виникнення (поновлення прибутковості), зростання конкурентоспроможності, скорочення всіх видів заборгованості (поліпшення фінансової стійкості), удосконалення структури оборотного капіталу (ділова активність) і формування фінансових ресурсів (за рахунок власників, кредиторів або інших потенційних санаторів), необхідних для проведення санаційних заходів виробничо-технічного характеру. Тобто якщо санація спрямовується на майбутнє відродження підприємства, підприємство має реальну можливість відновити платоспроможність, ліквідність і прибутковість, має достатньо підготовлений управлінський персонал, ринки збуту товарів, а виробництво продукції відповідає пріоритетним напрямкам економіки країни, то приймається рішення про проведення санації.

Таким чином, санація суб'єктів підприємництва являє собою складний процес, який потребує чіткого визначення механізму його регулювання, основними складовими якого є запобігання банкрутству та фінансове оздоровлення.

Особливе місце в процесі санації займають заходи фінансово-економічного характеру, які відображають фінансові відносини, що виникають у процесі мобілізації та використання фінансових джерел санації, мають регулятивний характер і особливий механізм санаційних заходів. Це відображено на рисунку 1.

Примітка. Розроблено авторами

Рисунок 1 – Фінансовий механізм санації суб'єктів підприємництва

Основними складовими фінансового механізму санації суб'єктів підприємництва є підсистема фінансового забезпечення та підсистема фінансового регулювання. Фінансове забезпечення санації суб'єктів підприємництва може здійснюватися за рахунок коштів власників підприємства, потенційних санаторів або фінансової участі держави в санації підприємств. Формами фінансового забезпечення є фінансування санаційних заходів на поворотній або безповоротній основі.

Методами фінансового забезпечення може бути пряме фінансування, санація балансу або реструктуризація боргу.

Підсистема фінансового регулювання включає форми, методи, інструменти та важелі. Стосовно форм санації доцільно поділити їх на дві групи: корпоративне фінансове регулювання (на рівні підприємства) і державне регулювання (державна фінансова підтримка).

До методів фінансового регулювання слід віднести стабілізуюче фінансове регулювання (досягнення рівня фінансової стабільності) або складання фінансового плану санації [4].

Інструментами фінансового регулювання санації можна визначити реструктуризацію, реорганізацію або ліквідацію суб'єкта підприємництва [8].

Важелями фінансового регулювання санації слід вважати розпорядницьке регулювання (проявляється у впливі на цілеспрямовану поведінку об'єкта управління, яке здійснюється відповідно до заданої програми чи умов діяльності суб'єкту підприємництва) і дисциплінарне регулювання (пов'язане з делегуванням повноважень, а також дотриманням трудової і виробничої дисципліни, трудового законодавства, положень і вимог щодо організації праці й інших спеціальних інструкцій).

У свою чергу, здійснення фінансового регулювання санації має відбуватися з дотриманням відповідних принципів [9].

Принцип директивності визначає прийоми та способи здійснення регулюючих впливів на суб'єкт підприємництва. Це найбільш жорстка форма регулювання, що вимагає обов'язкового та своєчасного виконання прийнятого рішення. Це активна форма регулювання процесів, які відбуваються на підприємстві, що спонукає до дії виконавців того чи іншого рішення.

Принцип дотримання регламентів визначає дотримання встановленого заздалегідь порядку виконання управлінської та виробничо-господарської діяльності на підприємстві. Це спосіб непрямого регулюючого впливу на діяльність людини (у тому числі керівника), що має розпорядницьку силу. Наприклад, регламентує обов'язки, відповідальність і права особи, що керує санацією, і тим самим регулює сферу його діяльності.

Принцип нормативності обумовлює правила регулювання умов здійснення санаційних процесів за допомогою організаційно-методичних, технічних, техніко-економічних, економічних, соціальних норм і нормативів (стандартів). Вони забезпечують дотримання визначених меж управлінських дій і меж їх можливих відхилень.

Таким чином, проведені дослідження дають змогу дати авторське визначення поняття «фінансове регулювання санації» і вважати, що фінансове регу-

лювання санації – це системне та цілеспрямоване регулювання фінансових взаємовідносин у процесі здійснення санаційних заходів, спрямованих на запобігання банкрутству та фінансове оздоровлення суб'єктів підприємництва, що характеризується наявністю стійких двосторонніх зв'язків між суб'єктом і об'єктом регулювання, унаслідок здійснення якого відбувається стабілізація діяльності суб'єкта підприємництва.

Перспективи подальших розробок полягають у визначенні науково-методичного підходу до оцінки ефективності впровадження запропонованого механізму регулювання санації суб'єктів підприємництва.

Список літератури / References:

1. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс]: Закон України від 14 трав. 1992 р. № 2343-ХІІ, зі змін. і доп. – Режим доступу: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>>. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of the Ukraine “About reconstruction of solvency of the debtor or confession by his bankrupt”, no. 2343-XII, with change and additions, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>.
2. Про затвердження положення про застосування Національним банком України заходів впливу до комерційних банків за порушення банківського законодавства: Постанова правління НБУ від 4 лют. 1998 р. № 38. National Bank of Ukraine (1998), Resolution of the rule NBU “About approving the position about using by Federal reserve banks of the Ukraine of the facilities of the influence upon commercial banks for breaches bank legislation”, no. 38.
3. Економічний словник. Санація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://economic.br.com.ua>>. The Economic dictionary. Sanitation, available at: <http://economic.br.com.ua>.
4. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: навч. посіб. / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2000. – 412 с. Tereshchenko, O.O. (2000), *Finansova sanatsiia ta bankrutstvo pidpriemstv* [Financial sanitation and bankruptcy enterprise], KNEU, Kiev, Ukraine.
5. Опарін В.М. Фінанси: навч. посіб. / В.М. Опарін. – К.: КНЕУ, 2002. – 240 с. Oparin, V.M. (2002), *Finansy* [Finance], KNEU, Kiev, Ukraine.
6. Ситник Л.С. Фінансовий менеджмент: навч. осіб / Л.С. Ситник. – К.: Центр навч. л-ри, 2006. – 352 с. Sytnyk, L.S. (2006), *Finansovyi menedzhment* [Financial management], Tsentr navchalnoi literatury, Kiev, Ukraine.
7. Про затвердження Положення про Державний департамент з питань банкрутства: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квіт. 2006 р. № 533 зі змін. і доп. від 11 лют. 2009 р. № 81. Cabinet of Ministers of Ukraine (2006), Resolution of the Cabinet Minister Ukraines “About approving the Position about State department on questions bankruptcy”, no. 533, with change and additions (2009), no. 81.
8. Омелянович Л.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посіб. / Л.О. Омелянович, О.В. Чайковська, Г.Є. Долматова [та ін.]. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2008. – 281 с.

Omelianovych, L.O., Chaikovska, O.V., Dolmatova, H.Ye., Ivanova, O.V., Kononenko, A.F., Kanieieva, I.I., Hladkova, O.V. and Aleksandrova, H.M. (2008), *Finansova diialnist subiektiv hospodariuvannia* [Financial activity subject managements], DonNUET, Donetsk, Ukraine.

9. Осовська Г.В. Основи менеджменту [Електронний ресурс]: навч. посіб. / Г.В. Осовська, О.А. Осовський. – К.: Кондор, 2006. – 664 с. – Режим доступу: <<http://www.info-library.com.ua/books-text-5520.html>>.

Osovska, H.V. and Osovskiyi, O.A. (2006), *Osnovy menedzhmentu* [Bases of management], Kondor, Kiev, available at: www.info-library.com.ua/books-text-5520.html.

10. Новини фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://news.finance.ua>>.

“News finance Ukraines”, available at: <http://news.finance.ua>.

Цель. Разработка финансового механизма санации субъектов предпринимательства.

Методика. В процессе исследования использованы общенаучные методы (анализ, синтез, индукция, дедукция, аналогия) – для анализа научных взглядов относительно понятий: «финансовый механизм», «финансовая регуляция», «санация», а также в процессе разработки финансового механизма санации субъектов предпринимательства.

Результаты. На основании проведенного исследования определены особенности финансовой регуляции как подсистема финансового механизма и предложен финансовый механизм регуляции санации субъектов предпринимательства, а также авторское определение этого понятия.

Научная новизна. Впервые определен и представлен финансовый механизм регуляции санации субъектов предпринимательства.

Практическая значимость. Полученные результаты дают теоретическое основание на последующее усовершенствование финансового механизма регуляции санации субъектов предпринимательства.

Ключевые слова: санация, финансовая регуляция, предупреждение банкротства, финансовое оздоровление, финансовый механизм регуляции санации, санационные мероприятия.

Objective. Development of the financial mechanism of sanitation of businesses.

Methods. The study used scientific methods (analysis, synthesis, induction, deduction, analogy) to analyze the scientific views of the concepts: the financial mechanism, financial regulation, sanitation, as well as in the development process of the financial mechanism sanitation businesses.

Results. Based on the study identified characteristics of financial regulation as a subsystem of the financial mechanism and regulation of the financial mechanism proposed reorganization of businesses, as well as the author's definition of this concept.

Scientific novelty. First identified and presents the financial regulatory mechanism sanitation businesses.

Practical value. The results provide a theoretical basis for further improvement of the financial mechanism of regulation of sanitation of businesses.

Key words: reorganization of financial regulation, preventing bankruptcy, financial improvement, financial regulatory mechanism of sanitation, sanation activities..

Рекомендовано до публікації д-ром екон. наук, проф. Сіменко І.В. Дата надходження рукопису 21.10.2013 р.